

Бикова Я. А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри теорії держави і права*

ІСТОРИКО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ПРАВА

Суспільство невіддільне від природи, воно не може існувати поза природою, поза її межами. Ставлення людей до навколишнього світу, відносини всередині соціуму, є способом людського буття, специфічною формою взаємодії. Така взаємодія підпорядковується певному порядку, причому як «зовнішньому» (яке виражається в замкненому циклі – виникнення, розвиток, занепад (трансформація або зникнення)), так і «внутрішньому» (певним правилам співіснування всередині суспільства). І якщо зовнішній порядок визначається, еволюційно-цивілізаційними процесами розвитку, то внутрішній регулюється соціальними нормами.

Безумовно, норми зовнішнього і внутрішнього порядку тісно переплетені і знаходяться в певному взаємозв'язку між собою, а так само мають відображення в соціально-історичній реальності. Використання категорії «соціально-історична реальність», дозволяє виділити з усієї повноти об'єктивної реальності її частину – соціальну, що, в свою чергу, дає можливість проаналізувати останню з позиції її історичного існування, з урахуванням особливостей виникнення, розвитку та функціонування.

Соціально-історична реальність являє собою нерозривну взаємодію і взаємообумовленість двох начал – об'єктивного і суб'єктивного. В цьому сенсі вона є єдністю суспільного буття і суспільної свідомості. Таким чином, «категорія буття (існування взагалі) конкретизується в категорії суспільного буття, набуваючи більш глибокого змісту, і відповідно поняття свідомості розкривається в понятті суспільної свідомості, яка є формою і ступенем розвитку свідомості взагалі, але здобуває свої особливі, специфічні риси порівняно з останнім. Особливим елементом соціально-історичної реальності, є правова реальність – сфера буття права. В рамках різних наукових теорій за допомогою виділення особливих взаємопов'язаних елементів обґрунтовується поняття права, в основі якого лежить певна узагальнююча ідея.

Ретроспективний аналіз юридичної думки (європейської) дозволяє зробити висновок, що дуалізм у праворозумінні, пов'язаний з відведенням провідної ролі то соціально-історичної реальності, то юридичній формі, та простежується протягом усього її розвитку, отримуючи вираження у окремих дослідженнях про право і державу.

Для з'ясування історико-соціальних аспектів що впливають на формування певного розуміння права, слід звернутися до філософського аналізу проблеми ролі людини (особистості) в історії. Ролі людей у здійсненні правового регулювання, розумінні співвідношення позитивного (людського) і природного права. Як відомо, в історії філософської думки виділяються три основні напрями, пов'язаних з інтерпретацією проблеми необхідності і свободи в процесі розвитку суспільства: провіденціалізм, волонтаризм і фаталізм.

Провіденціалістські навчання (від лат. Providential – провидіння) виходять з того, що історія зумовлюється божественним задумом, божественна воля є єдиною рушійною

силою. Людської ж волі і діяльності у цих навчаннях не відводиться скільки-небудь значимої ролі, так як від самих людей, по суті, нічого не залежить.

Волонтаристські навчання (від лат. *Voluntas* – воля) ґрунтуються на тому, що діяльність людини визначається його волею, вільною від впливу навколишньої дійсності. Право, з точки зору волонтаристських навчань – це вираз людської волі (суверена, парламенту, народу). При цьому провідна роль, як правило, відводиться державі як засобу примусу, механізму реалізації волі законодавця.

Наступним напрямком, є фаталізм (від лат. *Fatalis* – фатальний). Фаталістичне розуміння проявляється у співвідношення необхідності і свободи насамперед з матеріалістичними поглядами минулого. Тут ми маємо протиставлення божественному провидінню та фактору волі, природних матеріальних обставин.

В рамках фаталізму абсолютизується роль природних сил, історія розглядається як неминучий хід подій, зумовлений матеріальною необхідністю. З цих позицій, в певному сенсі, природне право, що впливає безпосередньо з «власної природи» людини, носить визначальний характер для права позитивного. Для сучасних юридичних поглядів фаталістичного характеру більшою мірою властиво звернення не до архаїчної парадигми природного права (хоча, безумовно, не можна скидати з рахунків вплив «школи відродження природного права»), а до ідей «природного розвитку суспільства», «соціальної еволюції» тощо, тобто характерно апелювання до якихось об'єктивних історичних процесів, соціальної практики на яку законодавець не в змозі докорінно вплинути.

У контексті такого праворозуміння, держава не творить право, вона лише виражає його і сприяє реалізації юридичних норм. Право ж, є продуктом соціального процесу формування. Спочатку в суспільстві виникає потреба, потім ця потреба приймає найбільш прийнятну форму здійснення, і лише в кінці цього процесу відбувається офіційне закріплення державою вже сформованих правил.

В рамках історичної школи права заперечується наявність природного права як абсолютного, незмінного, вічного. Але вже в самому такому запереченні можна знайти дуалізм, що полягає в протиставленні певному, незмінному, вічному, зведеному в абсолют початку вельми конкретного, історично-мінливого, формально визначеного права, яким воно розуміється в контексті історичної школи права. Таким чином, в навчанні, що сповідує, по суті, моністичне розуміння права, вбачається дуалізм вічного та абсолютноно-го з одного боку й історично мінливого з другого.

Некуза С. Н.

*Національний університет «Одеська юридическая академия»
соискатель кафедры теории государства и права*

ОСОБЕННОСТИ КОМПРОМИССА В ПРАВОВОЙ СФЕРЕ

Рассмотрение компромисса в правовой сфере целесообразно осуществлять в контексте системного метода, предполагающего, что сам по себе компромисс представляет систему включающую структурные и содержательные элементы. Кроме того, в отличие от юридического состава, характеризующего компромисс как правовую аб-